

Dán Róbert

(1936–1986)

A természet kegyetlenül korán szólította el sorainkból. Halálával érzékeny veszteség érte a régi magyar művelődéstörténet kutatását. Dán Róbert a régi magyar művelődéstörténetnek, a középkori és reneszánsz vallás- és ideológiatörténetnek határainkon túl is megbecsült kutatója volt. Az ELTE Könyvtártudományi tanszékét vezette, tagja volt az MTA Könyvtörténeti Bizottságának, a Magyar Könyvszemle szerkesztőbizottságának, a Művelődési Minisztérium és az Akadémia nem egy szakbizottságának.

1936-ban született Budapesten. Az ELTE Bölcsészettudományi Karán orientaliztika-könyvtárszakon szerzett diplomát. Egyetemi éveivel párhuzamosan az Országos Rabbiképző Intézet szemináriumának is hallgatója volt, ahol (az egy éve elhunyt) Scheiber Sándor professzor tanítványaként fejezte be tanulmányait.

Amikor Dán Róbert első dolgozatai megjelentek szakfolyóiratainkban, új színnel gazdagította a régi magyar kultúra, irodalom, eszmetörténet vizsgálatát, mert addig kevésbé számon tartott forrásokra irányította a figyelmet.

A régi magyar művelődéstörténet, a magyar reneszánsz egyik jellegzetes és fontos áramlatának, a héber nyelvnek és a posztbiblikus zsidó irodalomnak a magyar művelődés- és irodalomtörténetben játszott szerepét vizsgálta egyre elmélyültebben. A héber nyelv hazai szerepének vizsgálata vezette el a XVI. századi magyar irodalom általánosabb érdekű eszmetörténeti kérdéseire. Nem könnyű terepe ez a kutatóknak; a szenvedélyesen vitatott és vitatható kérdések sorában kell itt állást foglalni. Dán Róbert tudományos érdeklődése végül is a középkori emlékek vizsgálatától a XVII. századi szombatosság kérdéskörének elemzéséig ívelt.

Intézetünk, folyóiratunk a legkedvesebb s legmegbízhatóbb munkatársaik egyikét veszítette el, hiszen a Reneszánsz-kutató Csoport volt az a műhely, ahol a korábbi, részben meghatározó indítások után tudományos pályája, kutatásainak jellege-karaktere kibontakozott. Intézetünk kiadványaiként jelent meg munkáinak jelentősebb része.

Tanulmányai, cikkei sorát közöltük örömmel folyóiratunkban, 1968-tól rendszeresen. Elsőként az *Apácai héber nyelvtudásához* c. dolgozatát, legutóbb pedig az *Egy korai szombatos vitairat* c. közleményét publikáltuk. Folyóiratunkban láttak napvilágot *A hazai antitrinitárius irányzatok hátteréről* (1970), *A szombatos kódexirodalomhoz* (1972), az *Eössi András és az erdélyi szombatosság genezise* (1974), *A „Pécsi Disputa”* (1976), a *Források és adatok Bogáti Fazakas Messiás-képzetéhez* (1977) című dolgozatai.

Első, összefoglaló jellegű könyvében (*Humanizmus, reformáció, antitrinitarizmus és a héber nyelv Magyarországon*, 1973) számos, XVI. századi bibliafordításainkkal kapcsolatos problémát tisztázott, vagy új nézőpontból világított meg; így Sylvester, Melius, Heltai, Károlyi Gáspár, Bogáti Fazakas munkásságát ismerhetjük nem egy vonatkozásban, pontosabban jóvoltából.

Részt vett a hazai reneszánsz-kutatók nemzetközi érdekű rendezvényeinek előkészítésében, kivált az antitrinitarizmus kérdéseiről Siklóson, 1979-ben rendezett kollokvium sikeres lebonyolításában, valamint az ülészakon elhangzott előadások szövegének szerkesztésében, sajtó alá rendezésében (*Antitrinitarianism in the second Half of the 16th Century*, 1982). Oroszlánrésze volt a *Bibliotheca Unitariorum* c. kiadványsorozat előkészítésében és megindításában; még megérthette az első kötet sikerét.

Tudományos munkásságának kiemelkedő teljesítménye, főműve a *Vehe-Glirius-monográfia* (1982),

amelyben német, lengyel és angol forrásokat is kamatoztatott a hazai anyag mellett megbízható interpretációval. Szenedélyesen és szerencsével is törekedett új források feltárására és bemutatására.

Még befejezhette a hazai szombatosság történetét nyomon kísérő monográfiáját, de már csak posztumusz műveként jelenhet meg.

Dán Róbert váratlan s korai halála (ötvenedik születésnapját sem érthette meg) egy nagy munkabírású, a régi magyar művelődés és irodalom kutatását felkészülten, állhatatosan és eredményesen művelő tagjától fosztott meg bennünket. Mindenkor derűs, kiegyensúlyozottságra valló alkatát, nyitottságát, segítőkész egyéniségének emlékét megőrizzük.

Komlowszki Tibor

Mezei József

(1930–1986)

Ismét érthetetlenül korán veszítettünk el egy kiváló pedagógust, írói érzékenységgű tudós esszéistát, koncepciózus tudományszervezőt: az ELTE Bölcsészettudományi Kara XIX. századi Irodalomtörténeti Tanszékének vezető professzorát, Mezei Józsefet. Az 1940-es, 1950-es évek fordulóján indult munkás- és paraszt származású új értelmiségben nem ritka a pálya korai megtörése, az élet- és munkakedv túl hamar megszakadása. Az élet meg a történelem kegyetlenül bánt azzal a nemzedékkel, amelyhez tartozott, s amely a túlteljesítés mámorában lobogva alkotta meg életművét, önnön szellemi és biológiai egzisztenciáját kockáztatva eszményei beteljesítéséért. Ítékezés vagy elsiegett történelmi mérlegelés helyett szorongva kívánjuk, hogy legalább tanulást méríthessünk példájukból, sorsukból.

Mezei József 1930-ban született Cegledbercelen. Diplomáját a Bölcsészettudományi Karon 1953-ban szerezte meg. Azóta ott tanított, s elődje és mestere, Sőtér István távozása után tanszékvezető egyetemi docens, majd egyetemi tanár lett. Oktatáspolitikai és tudománypolitikai feladatokat is ellátott, dolgozott a Művelődésügyi Minisztérium Felsőoktatási Főosztályán, az Akadémia I. Osztályán, majd a Művelődési Minisztérium Irodalmi Osztályát vezette.

Termékeny, eredeti tudós volt. Legfontosabb publikációi: kb. 10 ív a Gondolat Kiadónál több kiadásban megjelent *A magyar irodalom története 1849–1905 c. kötetben* (1963 stb.); *A szimbolista élmény kialakulása. Reviczky Gyula* (1968); *A magyar regény* (1973); *Madách. Az élet értelme.* (1977)

Irodalomtörténeti érdeklődése mindenekelőtt a XIX. század második feléhez vonzotta. Kedvenc írói és költői: Arany, Tompa, Kemény, Vajda, Madách, Jókai, Mikszáth, Reviczky, Komjáthy. Közülük többről is monográfiát vagy azzal fölérő, lényegesen újat mondó nagyobb tanulmányt, kézikönyvfejezetet írt, Komjáthyról szóló úttörő munkája, sajnos, máig kiadatlan.

Nem zárkózott be szűkítő és elhatároló módon a választott korszakba, a Nyugat nagyjait, a népi írókat és a kortárs magyar irodalmat is ihletetlenül értelmezte. Sőt, nemcsak a magyart: Thomas Mann-esszéje, kedvenc fogalmainak (a mítosz, az idő, a játék stb.) pompás példatára, már jelezte mély világ-irodalmi beavatottságát. A profán mitológiaiaként értelmezett regény történetében európaiság és magyarság aspektusa jóformán szétválaszthatatlan.

Szkeptikus véleményt is hallhattunk tőle a különféle műfajelméletekről, de a maga észjárása szerint rendszeresen és módszeresen foglalkozott az irodalmi műfajokkal; elég a filológiai esendőségtől függetlenül nagyszabású és nélkülözhetetlen magyar regénytörténetre, a nemzeti líránkról szóló, bevégezetlenül is teljes értékű összefoglalásra (egyelőre kéziratban) és a drámaelméletét körvonalázó Madách-monográfiára hivatkoznunk. A művészeti irányzatokat és a korstílusokat illető nézeteiből kettőt emelünk ki. A XIX. századi magyar irodalmat hagyományosan a romantika és a realizmus küzdelmeként, szinte helycseréjeként fogták föl, Mezei József nagy érdeme, hogy – csatlakozva a realizmus-kutatáshoz és a modern törekvések iránt sem érzéketlenül – egyszersem észrevette, tudatosította a romantika folytonosságát, huszadik századba átvitelét. Arra is mindig figyelt, hogy a szellemileg, művésziileg új egyben mindig valami régebbinek a föltámasztása, kultusza, ilyen értelemben szól például az antikvitás, a gótika vagy a barokk hagyomány továbbéléséről, megújulásáról.

Írásai és az általa szerkesztett egyetemi tanulmánykötetek (Aranyról, Madáchról, a századvégi irodalomról) interdiszciplináris gondolkodásmódról tanúskodnak, történelmi, képzőművészeti, zenei,